

Zwemer, Jan. (2026). Boeren en democratie op Walcheren. Het landbouwersnetwerk te Oostkapelle en de partij Gemeentebelang, 1851-1974. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Anton Schuurman, Wageningen.

Dit is het eerste boek in de nieuwe *Historia Agriculturae* reeks die door de AUP wordt uitgegeven voor de VLG als erfgenaam van het NAHI (Nederlands Agronomisch Historisch Instituut). De ondertitel van dit nieuwste boek van de bekende Zeeuwse historicus Jan Zwemer geeft goed zijn onderwerp weer: de macht van enkele, gerelateerde boerenfamilies in de lokale politiek via gemeenteraads- en wethouderszetels. Dit is een onderwerp waar niet veel over is geschreven.

**het
Cultuurfonds**

Subsidiegevers

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door een ruimhartige subsidie van het *Cultuurfonds Zeeland*, waarvoor de VLG graag dankzegt.

De hoofdstukken twee tot en met vijf vormen de kern van het boek. In hoofdstuk twee wordt het ontstaan van het leidende familienetwerk beschreven – Maljaars-Janse. Met de invoering van de evenredige vertegenwoordiging (in plaats van het districtenstelsel) en het algemeen mannenkiesrecht in het jaar 1917 worden er in Nederland meer kiesverenigingen opgericht. Zo ook in Oostkapelle de kiesvereniging *Ons belang* die in de jaren vijftig *Gemeentebelang* gaat heten, en door de schrijver meestal wordt aangeduid als de hervormde lijst. Deze lijst was de opvolger van het familienetwerk uit de negentiende eeuw. In hoofdstuk vier staat de periode 1958-1969 centraal – een periode waarin de economische positie van de boeren begint te veranderen onder

invloed van het opkomend toerisme. Hoofdstuk vijf beschrijft het definitief verdwijnen van het oude Gemeentebelang. Het geheel wordt voorafgegaan door een mooie prelude waarin de auteur aan de hand van een herinnering op rijm van een Oostkapelse landbouwer de periode voor 1851 kan belichten. In hoofdstuk zes herneemt de auteur in feite zijn tweede thema uit hoofdstuk vier: hoe het toerisme het hart wordt van de Oostkapelse economie. In hoofdstuk zeven vat hij zijn belangrijkste bevindingen samen.

Laten we daar eerst naar kijken. Zwemer vergelijkt zijn resultaten vooral met Munters' studie uit 1989: *Boeren en openbaar bestuur, 1918-1986*. Zwemers studie bevestigt diens conclusie over de langzame afname van de boerenvertegenwoordiging, maar hij ziet het meer als een bewuste strategie waarbij de boeren concessies deden door bijvoorbeeld arbeidersvriendelijke personen op de lijst zetten, om zo hun positie te handhaven. Vergeleken met wat Van Cruyningen in Gelderland heeft gevonden in de tweede helft van de negentiende eeuw, ziet hij in Oostkapelle ook een groep mensen die er minder op is gericht hun macht te delen.

Zwemer ziet verschillende belangrijke basistegenstellingen in Oostkapelle: ruimtelijk (buitengebied, dorpskern), religieus (hervormd, gereformeerd), economisch (boeren, middenstanders), sociaal (boeren, arbeiders). Gemeentebelang was van de boeren en hervormd, maar dat betekende niet dat arbeiders en gereformeerden niet erop stemden. Gemeentebelang verloor vanaf 1958 zijn dominante positie, maar wist zijn belang te rekken tot 1970. Het toegenomen belang van toerisme was daarin volgens de auteur de katalysator.

In de eerste periode tot 1917 was religie een nieuwe tegenstelling geworden, maar een die het familienetwerk nauwelijks raakte. De opkomst van het familienetwerk in het laatste kwart van de negentiende eeuw ziet hij tegen de achtergrond van de agrarische crisis die specifiek binnen de boerenelite van Oostkapelle leidde tot sterk onderling trouwen – het stelde hen in staat in deze moeilijke periode economisch het hoofd boven water te houden. Van 1917 tot 1958 is in Oostkapelle de tegenstelling arbeiders-boeren wellicht de belangrijkste tegenstelling. Een belangrijke kwestie was de invoering door boeren van het lagere winterloon in de crisisjaren van de jaren dertig. In Oostkapelle leidde dit niet tot een politieke splitsing; wel tot de versterking van de landarbeidersbond van het CNV. Vanaf 1958 werd de opkomst van het toerisme de drijvende kracht.

Zwemer raakt nog wel andere kwesties aan, zoals de herverkaveling van na de Tweede Wereldoorlog en de gemeentelijke herindeling van 1966 (al ter discussie sinds 1958). Aan de herverkaveling maakt hij niet veel woorden vuil, blijkbaar had deze geen politieke gevolgen. Ook de gemeentelijke herindeling – vanuit nu bekeken een belangrijk stemmentrekkend onderwerp – zegt hij niet veel. De PvdA was voor herindeling en verloor er inderdaad stemmen mee; de andere belangrijke partijen en ook de lijst Gemeentebelangen waren tegen, maar accepteerden de samenvoeging met Domburg toen het door het rijk werd opgelegd.

In feite gaat Zwemer nauwelijks in wat de boeren, c.q. de hervormde lijst met hun politieke macht hebben gedaan of hebben willen bewerkstelligen (behalve dan in verband met de kwestie rond een manege in 1969 die leidde tot een splitsing in de lijst Gemeentebelangen). Als ware hij een hedendaagse politicus, kijkt hij vooral hoe kiezers worden gewonnen in de verkiezingsstrijd, terwijl ik verwacht dat de resultaten van het daadwerkelijk bestuur in de door hem bestudeerde periode zeker mede de verkiezingen beïnvloedden.

Behalve dat Zwemer met zijn studie een mooie bijdrage heeft geleverd aan de lokale geschiedschrijving en de plattelandsgeschiedschrijving in Nederland, zijn de resultaten van zijn studie een belangrijke aanvulling op de door hem genoemde studies van Munters en Van Cruyningen.

Hij maakt verder met name gebruik van het klassieke boek van Jojada Verrips *En boven de polder de hemel*. Tevens grijpt hij terug op van Vegchels *De metamorfose van Emmen*. Maar waarom

maakt hij niet ook gebruik van het prijswinnende boek van Bloembergen-Lukkes over Ede? Zij gaat in op hoe boeren via de SGP voor hun belangen opkwamen. Het zou hem gedwongen hebben na te denken wie waren andere mensen die leiding konden geven aan lokale gemeenschappen, zoals onderwijzers en notabelen. Evenmin zegt Zwemer ons iets over het georganiseerde dorpsleven in Oostkapelle (zoals sportverenigingen, muziekverenigingen, coöperaties, boerenorganisaties) die zouden kunnen dienen als machts hulpbronnen; of bijvoorbeeld over de rol van lokale boeren in bovenlokale organisaties als het waterschap (af en toe vermeldt hij wel de Zeeuwse landbouwmaatschappij). Het is strikt genomen niet zijn onderwerp, maar zijn boek zou hierdoor als voorbeeldstudie wel meerwaarde hebben gekregen. Nu zoekt hij vooral naar endogene verklaringsgronden voor de langdurige macht en verval van Gemeentebelangen.

Ik vind het jammer dat hij de ontwikkelingen in Oostkapelle niet uitgebreider met Groningen vergelijkt – een provincie gezegend met een rijke plattelandsgeschiedschrijving en met haar polarisatie tussen landarbeiders en boeren in het Interbellum mooi vergelijkbaar met Oostkapelle (maar met een andere uitkomst). Weliswaar is behalve de studie van Van Cruyningen weinig direct vergelijkbaar materiaal over boerenfamilies die de gemeenteraadspolitiek domineren, maar vergelijking met studies uit het verzuilingsproject, zoals *Wars van clubgeest en partijzucht. Liberalen, natie en verzuiling. Tiel en Winschoten, 1850-1920* van Van Miert zou Zwemers boek zeker rijker hebben gemaakt voor een lezer die meer algemeen is geïnteresseerd.

Eén belangrijk aspect van dit boek heb ik nog niet besproken. Zwemer benadrukt dat hij door gebrek aan archiefmateriaal – en hierin kan ik hem volledig ondersteunen: regionale archieven moeten veel meer hun best doen archieven te verwerven van het georganiseerde lokale maatschappelijke leven en dat toegankelijk te houden – dat hij door dit gebrek vooral een antropologische invalshoek heeft gebruikt met aandacht voor verwantschapssystemen en machtsverhoudingen. Vandaar zijn referenties aan Verrips en aan *Leben auf dem Dorf* over Kiebingen in Duitsland. Dit is een belangrijk pluspunt van dit boek. Deze benadering vloeit ook voort uit het feit dat Zwemer zelf zijn jeugd heeft doorgebracht in Oostkapelle. Hierdoor heeft hij toegang tot mondelinge overleveringen. Het leidt tot een appendix die ik een academisch experiment zou willen noemen in een boek gebaseerd op empirisch onderzoek, omdat hier de grens tussen auteur en deelnemer verval. In deze appendix getiteld *Oostkapelle rond 1970, in snelle transitie: een snuffje 'Kiebingen' en de gelijktijdigheid van het ongelijktijdige* gaat Zwemer in op mondelinge overleveringen, voorvallen rond zijn vader en rond zijn eigen persoon. Hij gebruikt die voorvallen en de duiding ervan om de analyse van zijn boek aan te vullen, zoals hij in zijn Inleiding aangeeft. Enerzijds vind ik het interessant dat een auteur ons een inkijk geeft in hoe zijn perspectief op het onderwerp mede vorm heeft gekregen; anderzijds vind ik het geen navolgenswaardige werkwijze, omdat hij zo heel directe oorzaak/gevolg duidingen doet die niet tegen te spreken zijn, want ze zijn waar voor de auteur, maar corresponderen niet noodzakelijkerwijs met een meer algemene waarheid.

De appendix, die naam zegt het al, is een toegift en niet het hoofdgerecht. Zwemer heeft een geslaagde lokale, Zeeuwse studie naar veranderende machtsstructuren geschreven die menigeen zal verleiden tot nadenken over hoe het politieke democratiseringsproces in de eigen woonplaats is gegaan en veranderd, en thans vorm krijgt en vorm wordt gegeven. Zijn studie is een analyse op lokaal niveau hoe sinds 1850 democratisering met vallen en opstaan zich heeft ontwikkeld doordat bewoners reageren op economische veranderingen, grondwetswijziging (die weliswaar nationaal door het parlement zijn ingevoerd, maar daarna ook lokaal een praktijk krijgen) en gemeentelijke herindelingen, het belang van landelijke politieke partijen en bovenal laat de auteur

de verschuiving zien van vertrouwen in familierelaties naar het vertrouwen in instituties, die in de door hem bestuurde periode plaats heeft gevonden en intussen al weer decennia onder druk staat.

(In enigszins andere vorm verschijnt deze recensie ook in één van de komende nummers van *Tijdschrift Zeeland*.)

Bestellen voor leden VLG met 20 % KORTING

De boekhandelsprijs is: 24,99 euro. Het boek kan worden besteld op de website:
<https://www.aup.nl/nl/book/9789048575640/boeren-en-democratie-op-walcheren>

Bij het bestelproces kan de volgende tijdelijk geldige code worden gebruikt om de ledenkorting van 20% te activeren: wal2026

Deze kortingscode is exclusief bedoeld voor leden van de VLG.